

Harlingen Klassiek

Podium Milûk

18 mei 2025

15.00 uur

Van Swieten Society

Heleen Hulst - viool

Elisabeth Smalt - altviool

Mátyás Virág - cello

Bart van Oort - fortepiano

“overrompend speelplezier... intense muzikaliteit en een gezonde dosis spontaniteit... in een heerlijke flow gespeeld... flair en jeugdig elan”

De Gelderlander, Maarten-Jan Dongelmans

De Van Swieten Society is een collectief van musici met een passie voor kamermuziek uit de klassieke en vroeg-romantische periode. Het ensemble speelt op historische instrumenten en nodigt regelmatig gastmusici uit die verwantschap hebben met de speelstijl. Deze flexibele aanpak staat garant voor een avontuurlijke repertoirekeuze met diverse bezettingen.

Initiatiefnemer en spil is fortepianist Bart van Oort: inmiddels drie decennia geleden richtte hij het ensemble op onder de naam *Musica Classica*. Toen zowel het collectief van musici als de trouwe schare van vaste concertbezoekers zich gestaag uitbreidden werd in het nieuwe millennium besloten tot een nieuwe naam: de *Van Swieten Society*. Deze naam weerspiegelt het gemeenschappelijke, het vertrouwde van de vroeg-klassieke salon waar men in goed gezelschap en saamhorigheid de muziek beleeft en na afloop nabespreekt onder het genot van een drankje. Tevens is het een eerbetoon aan de beroemde Nederlandse muziekliefhebber en mecenas Baron van Swieten, aan wie het ensemble veel prachtig repertoire te danken heeft - Haydn, Mozart en Beethoven konden op zijn onvoorwaardelijke steun rekenen. In hun concerten en in de *Vrienden van de Van Swieten Society* scheppen de musici, omringd door een hechte gemeenschap van muziekliefhebbers, de ideale sfeer voor intieme kamermuziek op de wat zachtere historische instrumenten.

Het muziekleven tussen 1750 en 1850 kenmerkt zich door een vindingrijk, innovatief en veelkleurig muzikaal narratief. Het ensemble laat het publiek graag delen in de verbazing en verwondering over deze eeuwen van schoonheid en genie, niet alleen via de noten zelf maar ook via het verhaal achter de noten, bevlogen verteld door musicoloog en fortepianist Bart van Oort.

De Van Swieten Society is regelmatig te horen op NPO 4, Wereldomroep en Concertzender. Het ensemble presenteerde succesvolle festivals rondom Beethoven en Mozart in het Muziekgebouw aan 't IJ in Amsterdam en TivoliVredenburg in Utrecht, en heeft inmiddels een twintigtal cd's op zijn naam staan.

Over het programma

Bach & Mozart

De Bach-dynastie van componisten en musici begon in de 16^e eeuw met ene Hans Bach, zoon van een molenaar, die een speciaal talent voor muziek bleek te hebben. Hij legde zijn werk als bakker neer en werd "Spielmann". De rest is geschiedenis: zes generaties lang overspoelde de familie Bach de muziekwereld met de prachtigste composities. In dit programma speelt de Van Swieten Society muziek van de twee allergrootste componisten uit de familie: Johann Sebastian en zijn zoon Carl Philipp Emanuel. Welkome gast op het familiefeest is Wolfgang Amadeus Mozart, die zich op verzoek van Baron Van Swieten verdiepte in de muzikale erfenis van de familie Bach. Mozart leerde de muziek van Johann Sebastian en Carl Philipp Emanuel kennen tijdens de concerten met 'oude muziek' die Baron van Swieten organiseerde in de Keizerlijke Bibliotheek in Wenen. Vanaf dat moment raakte Mozart in de ban van de polyfonie van de oude Bach. In deze periode schrijft hij aan zijn vader: "Constanze laat me het huis niet verlaten totdat ik een fuga voor haar heb gespeeld." Mozart heeft een paar van die fuga's die hij voor zijn echtgenote improviseerde ook opgeschreven voor solo klavier en hij bewerkte (ook op verzoek van Baron Van Swieten) een aantal fuga's van J.S. Bach voor drie strijkers.

Carl Philipp Emanuel Bach was de meest invloedrijke componist van zijn generatie. Als er in de tweede helft van de achttiende eeuw sprake was van 'Bach' dan refereerde men niet aan Johann Sebastian -zoals wij vandaag de dag doen-, maar aan Carl Philipp Emanuel. Carl Philipp bracht een groot deel van zijn leven door in dienst van Frederik de Grote in Potsdam bij Berlijn. In 1768, toen hij al zonder concurrentie de beroemdste klavierspeler en leraar in Europa was, vertrok hij om Kantor te worden in Hamburg. Hier

waren zijn taken vergelijkbaar met die van zijn vader in Leipzig. De werkdruk was ongekend: naast ongeveer 200 concerten per jaar in de vijf kerken onder zijn verantwoordelijkheid zorgde hij voor religieuze muziek in de scholen, opleidingen, en talloze incidentele composities voor allerlei religieuze, adellijke, en maatschappelijke gelegenheden.... In zijn woning ontving hij de grootste dichters, filosofen en politici, waaronder Lessing, Klopstock, Gerstenberg en zelfs Baron Gottfried van Swieten, de naamgever van ons ensemble, die speciaal vanuit Berlijn, waar hij ambassadeur was, naar Hamburg reisde om Carl Philipp te ontmoeten.

Van Swieten bestelde zes Symfonieën bij hem en Carl Philipp droeg het derde deel van zijn belangrijke "Kenner und Liebhaber"-cyclus met solo klavierwerken aan Van Swieten op. Van Swietens presentatie van de muziek van Carl Philipp Emanuel en Johann Sebastian Bach aan het Weense hof was vervolgens een bron van inspiratie voor Mozart en Beethoven. Carl Philipp Emanuel was de grootste exponent van de subjectieve, emotionele *Empfindsamer Stil*. Daarbij gingen in zijn werk de oude polyfone stijl van zijn vader en de nieuwe vroeg-klassieke stijl op in een persoonlijke retorische, met andere woorden vertellende stijl. Er zijn veel beschrijvingen overgeleverd van het effect dat Bachs optreden had op het publiek, dat diep geroerd was door zijn improvisaties. **Carl Philipp Emanuel Bachs Empfindungen** in fis, Wq. 67 ('De Gevoelens van C.P.E. Bach' - een

'autobiografisch' werk) is uitzonderlijke muziek. Oorspronkelijk voor solo klavier geschreven en met name bedoeld voor het clavichord, werd het zo immens populair dat Carl Philipp er zelf een bewerking voor klavier en viool van maakte. Daarbij voegde hij, misschien om de intense retoriek van het eerste deel dragelijker te maken voor de burgerlijke salon, een licht tweede deel toe. De vioolpartij is helemaal afhankelijk van de pianopartij en versterkt de affecten (vrij vertaald zijn dat gemoedstoestanden) met tertsen en sexten en een enkele vulstem. Dit is zeer nauwgezet gedaan: bijna elke noot heeft een eigen dynamiek en articulatie.

De bekendste stukken ooit voor cello geschreven zijn waarschijnlijk de **Zes Suites voor cello solo** van J.S. Bach.

Dat is niet altijd zo geweest; de traditie wil dat ze door Pablo Casals zijn "herontdekt" aan het begin van de twintigste eeuw. Inderdaad was Casals de eerste cellist sinds tijden die de suites op concerten uitvoerde, maar dat wil niet zeggen dat niemand ze kende. Al dan niet toevallig vinden we twee van de overgebleven kopieën in het spoor van Baron Van Swieten: ze werden tegen het

einde van de 18e eeuw te koop aangeboden, onder andere bij de uitgever Johann Traeg in Wenen. Omdat Van Swieten tegen het einde van zijn leven grote delen van zijn muziekcollectie overgedaan heeft aan onder anderen Traeg, en gezien het jaar waarin Traeg ze te koop aanbood (1799), is het goed mogelijk dat deze kopie van de cellosuites uit de collectie van Van Swieten afkomstig is.

Job ter Haar

Mozarts vroegste werken werden voor de goede salon geschreven: hun prachtige eenvoud definieert de vroege klassieke stijl. Vanuit deze achtergrond gezien waren **Mozarts twee pianokwartetten** uit de jaren 80 van de achttiende eeuw bijzonder vooruitstrevend en zowel muzikaal als technisch zeer moeilijk. Hoe moeilijk, blijkt uit het volgende essay dat werd gepubliceerd in het tijdschrift *Journal des Luxus und der Moden* uit juni 1788, getiteld "Betreffende de nieuwste favoriete Muziek uit Grote Concerten, speciaal met betrekking tot de voorkeur van Dames in Pianoforte dilettantisme". De anonieme auteur beschrijft de heersende saloncultuur.

"Enige tijd geleden werd een kwartet (voor fortepiano, een viool, een altviool, en een violoncello) gedrukt en gepubliceerd, dat zeer artistiek is gecomponeerd en dat bij de uitvoering de uiterste precisie in alle vier de partijen vereist, maar zelfs als het zo wordt uitgevoerd, althans zo lijkt het, kan het alleen de kenners van muziek in een *musica di camera* [huisconcert] tot enthousiasme wekken. Al snel hoorden we overal: "Mozart heeft een heel bijzonder nieuw kwartet geschreven, en die-en-die bezit het en speelt het!," en deze opwindende curiositeit leidde tot het onnadenkende besluit om deze originele compositie bij grote en luidruchtige concerten te produceren om er *Invita Minerva* mee op te vallen. [...] in bijna elke plaats waar ik me deze winter gedurende mijn reizen bevond, werd ik meegenomen naar een concert waar de een of andere pretentieuze middenklasse jongedame of een andere brutale dilettante in een luidruchtig gezelschap met dit gegraveerde werk op de proppen kwam en zich verbeeldde dat het mooi gevonden zou worden. Maar het kon niet plezieren: iedereen gaapte van verveling bij de onbegrijpelijke herrie van vier instrumenten die geen vier maten achtereen gelijk konden spelen en in wier zinloze samenspel geen eenheid van gevoel bestond. [...] Dit ging bijna de hele winter zo door... Maar wat een verschil als dit werk wordt uitgevoerd door vier goede musici die het met zorg hebben bestudeerd, in een stille kamer waar het geluid van elke noot het oor niet kan ontsnappen, en in het gezelschap van slechts drie of vier personen!

Het is duidelijk dat Mozarts kwartet, welke van de twee het ook was dat hier beschreven werd, niet echt in de modieuze salon thuishoorde. Het was te moeilijk voor amateurs, aangezien die het niet van blad konden lezen; bovendien was het gezelschap bijeen om zich te vermaken, niet om echt te luisteren. Met onze uitvoering bieden wij Mozarts geniale eerste pianokwartet een waardig podium.

Bart van Oort